

THEOLOGIA SYSTEMATICA

Varga László

Marosvásárhely

Kísérlet a Szentháromság egységtanának megfogalmazására mai nyelvünkön és fogalmainkkal

A teljes, mindenkori keresztyén hitnek legfontosabb alaptétele: *egyetlen Isten van, minden tőle származik, ő uralkodik minden korlátozás nélkül mindenben, ami volt, ami van, és ami valaha lesz.* Ez eddig nem csak a keresztyén hitnek, de minden monoteista vallásnak egységes alaptétele.

A keresztyén monoteizmus alaptétele: *akár az Atya Istenről, akár Jézus Krisztusról, mint Fiú Istenről, akár a Szentlélekről beszélünk, ezeken ugyanazt az egyetlen Istent értjük.* Ez a Szentháromságról szóló tanítás, amely szintén vitathatatlan, egységesen vallott alapja a keresztyén hitnek.

A nagy kérdés, amiről minden időben a legkeményebb viták folytak a hivatalos teológiában, így hangzik: *Milyen önmagában ez az egyetemesen vallott Szentháromság-egyetlen-Isten?*

A Szentháromság kérdése – tapasztalatom szerint – nem kérdése a hívő keresztyéneknek. Ők Istennel állnak személyes kapcsolatban, és ezt a kapcsolatot semmiféle teológiai elmélet nem zavarja. De kénytelenek vagyunk tudomásul venni, hogy híveink, főképp értelmiségünk nagyobb része, bár komolyan, de messziről közeledik Isten felé. Ők világos, közérthető feleletet kérnek tőlünk, Istenről beszélő szakemberektől, és pedig arra nézve, ki az, akihez ők ösztönösen vonzódnak. Erre pedig a mi ezerhétszáz éves fogalmaink nem alkalmasak. Nem a Szentháromság ténye nem alkalmas, hanem annak magyarázó fogalmai.

Az egyház tanítása szerint Isten személy. Ez mindenki számára világos, a személy mai tudatunk, nyelvünk, szóhasználatunk szerint egyéniséggel, önálló tudattal, akarat- tal, cselekvőképességgel bíró lény, úgy tud egymással kapcsolatba lépni. Az Isten képre teremtett minden egyes ember személy, Isten is személy, azért állhatunk vele személyes kapcsolatban. Istenről viszont azt tanítja az egyház, hogy nem egy, hanem három személy, ez a három személy együtt az egy, örök Isten. Ennek magyarázatára az őshit- vallások azt mondják Krisztusról, hogy „istenségére nézve egylényegű az Atyával, és emberi létére nézve egylényegű velünk”. (Efézusi Hitvallás)¹ Ez kétségtelenül így van, de amint az emberek egylényegűsége ellenére hatmilliárd önálló emberi személy létezik, ugyanúgy a Krisztus (és a Szentlélek) egylényegűsége az Atyával nem zárja ki azt, hogy ne létezne három önálló isteni személy, azaz három Isten, ami kimondott káromlás, az egyetlen Isten megtagadása lenne. A teológia tudományának kötelessége volna a káromlásnak ezt a lehetőségét kizárni, a Szentháromság egységének örökérvényű igazsá- gát mai nyelvünkön, mai világosan érthető fogalmainkkal megmagyarázni Istent ke-

¹ Fordítását közli Erdős József in: *A Második Helvét Hitvallás*. Kolozsvár 1932, 86.

reső, benne hinni akaró embertársaink számára. Ez a célja jelen kísérletemnek. De itt ütközünk a legsúlyosabb nehézségbe.

A régmúltban az egyháznak kötelessége volt minden kérdésre pontos feleletet adni. Nem engedhette meg magának, hogy fontos teológiai kérdésekre kimondja: Nem tudom. Mára a helyzet megváltozott. Ma minden szaktudomány alázatosan beismeri, hogy tárgyának legvégső kérdéseit nem tudja definiálni. Minél többet tud saját tárgyáról, tudása annál távolabbra kerül annak végső lényegétől. A fizikus nem tudja megmondani, mi az anyag, a pszichológus, hogy mi a lélek, a csillagász, hogy mi az univerzum, a biológus, hogy mi az élet, és így tovább. Hogyan merészelhetünk mi, teológusok, továbbra is döntő meghatározásokat adni arról, hogy milyen Isten önmagában?

Nagyon sok nagyon komolyan végiggondolt vélemény hangzott el kétezer év alatt Istennek önmagában való lényéről. Egyetlen megcáfolhatatlan igazság derült ki ezekből a véleményekből és vérre menő, egyházzsakadásokat és súlyos háborúkat okozó vitákból, mellyel alapjában mindenki egyetért, de igen kevesen hajlandók határozottan kimondani és következetesen alkalmazni: *nescimus et nesciavimus*, nem tudjuk és nem is fogjuk tudni soha ebben a földi életben. Minden erről szóló megfogalmazás magán viseli a kor, a történelmi helyzet, az illető kultúra, az abban megjelenő fogalmak jegyeit. Minden efféle tanítás valamilyen kiábrázolása Istennek, ami viszont a Szentírás legszigorúbb tilalmába ütközik. A második parancsolat tilalma magától értetődően érvényes a „faragott kép” tilalmával együtt Istennek nemcsak optikai kiábrázolására, de ugyanakkor a különböző korokban és kultúrákban állandóan változó fogalmakkal történő ábrázolásokra is. (Heidelbergi Káté: „Istent semmi módon ki ne ábrázoljuk.”) Kétezer év után, ha a mai embernek érthető, világos feleletet akarunk adni a Szentírás, és csakis a Szentírás alapján, a *semper reformari debet* bátorságával ki kell mondanunk: *Minden olyan spekuláció, amely Istennek önmagában való létének milyenségét próbálja megfogalmazni, a legsúlyosabb bűnök közé tartozik. Isten kiábrázolhatatlan, emberileg felfoghatatlan lényének boncolása szigorúan tilos, elsősorban a következetesség igényével fellépő teológia számára.*

A Szentírás Istenről mindig megközelítő hasonlatok nyelvén beszél. Hasonlatait az emberről veszi, tehát antropomorf hasonlatokat használ, mindig kiemelve azt, hogy Isten más, a jelzett tulajdonságok (hogy hatalmas, jó, szerető, irgalmas, ítélő, büntető, megbocsátó, stb.), csak velünk való viszonyát fejezik ki, ugyanúgy, mint amikor Isten kezéről, szeméről, szívéről, stb. van szó, de a legkisebb gyermeknek is tudnia kell, hogy ezek hasonlatok, megközelítő metaforák, nem definíciók.

Mi az, amit Isten önmagában való lényéről a Szentírás alapján egyértelműleg mondhatunk? Az, hogy *egyetlen, mindentudó, mindenütt jelenvaló, örök, létező személy*. Még ezek a kifejezések is alá vannak vetve az időnek. Egészen más képünk van ma arról, mit jelent az, hogy *mindenütt jelenvaló*, mint ezer vagy kétezer évvel ezelőtt, mert annyira más kép él bennünk arról, mi a *minden*. Arról is, hogy mi a *létező*, főleg, ha meggondoljuk, hogy amikor Isten a legsajátosabban beszél önmagáról, nem egy főnevet mond, hanem egy igét: אֱלֹהִים אֲשֶׁר אֱלֹהִים. János őt *szeretettel* mondja, Krisztust pedig *igének*. Az *egyetlen* jelző magától értetődő, ha nem az lenne, nem lenne Isten. A *mindenütt jelenvaló, örök* inkább negatív meghatározás, a mi számunkra annyit jelent, hogy nincs térhez és időhöz kötve. A *létezés* nélkül nem volna kíról vagy miről beszélni. A *személy* jellege annyit mond, hogy viszonyba léphet velünk, de ez már egészen antropomorf kifejezés. Ennyit tudhatunk Istenről, mint önmaga identitásáról. Ez is nagyon sok, de

lényegében nem jelent többet, mint amennyit egy tudattal bíró hangya tudhat a toronyról, amely alatt meghúzódik.

A továbbiak vonatkozásában le kell szögeznünk: Minden olyan teológiai kifejezés vagy mondat, amely külön magyarázat nélkül egy átlagos értelmiségi számára érthetetlen vagy egyebet jelent, mint amit általa mondani akarunk, értelmetlen, zavaró, káros. Erre is vonatkozik az Erdősi Sylvester János igénye: Kötelességünk „minden népnek az ő nyelvén” beszélni. Ha egy régi kifejezés alatt ma mást értünk, mint akkor, amikor azt megfogalmazták, a mindenkori teológia kötelessége azt lefordítani, megkeresni és megtalálni azokat a kifejezéseket, amelyek mai nyelven fejezik ki az Ige vagy a hagyományos teológiai kifejezések mondanivalóját.

Megpróbálta ezt a Magyar Református Doktorok Kollégiuma (a Rendszeres Teológiai Szekció 2006 évi ülésén), de nem talált a magyar nyelvben a Szentháromság „személyei” szó helyettesítésére alkalmas kifejezést. Nem is találhatott. Ismeretlen fogalmakra nem lehet megfelelő szavakat találni. Ha nem tudjuk és nem is tudhatjuk, hogy milyen Isten önmagában, azt sem tudhatjuk, milyen a viszony a Szentháromság tagjai között. Az őshitvallások vergődése, hogy ezt definiálják, a kérdést csak elbonyolítja. Azok a hitvallási kifejezések, hogy a Fiú az Atyától *született*, ma érthetetlen antropomorf hasonlat azon felül, hogy behozza az időt és változást Isten létébe. Az pedig, hogy a Szentlélek az Atyától – későbbi kiegészítés szerint „és a Fiútól” – *származik*, megint az időt, az egymásutánít jelenti, azt is sugallja, hogy önálló lény, vagy azt az unitárius tételt, hogy csak valamilyen isteni emanáció, isteni erő. Amikor pedig a II. Helvét Hitvallás azt fejtegeti, hogy „lényükre nézve különbözök, és rendre nézve egyik a másiknak előtte van” (III. 2), megint csak három különböző lényre utal, szentírás magalapozás nélkül.

Vizsgáljuk meg először az *egyetlen Istenben létező három személy* szó jelentését. Annyira világos, hogy ez ma tudóskodó magyarázat nélkül értelemzavaró, hogy csak a teológus szakembereknek a „szent nyelvhez” való göröcsös ragaszkodása tarthatja használatban. A „személy” szó minden mai nyelvben egyedi tudatos lényt jelent, teljesen igazuk van a mohamedánoknak, ha ezen az alapon minket politeistáknak mondanak. Ráadásul semmiféle bibliai alapja nincs. Az őshitvallásokban használt megközelítő görög szó, a *πρόσωπον* arcot jelent (Efézusi Hitvallás, ld. mint fentebb), a Szentírásban átvitt értelemben sem jelent önálló személyt. A latin fogalmazásokban a *πρόσωπον* helyén *persona* áll, ami színészi álarcot jelentett annakidején, azt, amin keresztül valaki más beszél. Bűn tehát mind Isten, mind a teológia tanítását a saját nyelvükön megérteni kívánó emberek ellen, ha az Atyát, a Fiút és a Szentleket Isten személyeinek, Istenben létező, egymástól különböző személyeknek nevezzük. 20. századi teológusok szakmunkákban szemérmesen elkerülik ezt a szót, de nem hajlandók a *semper reformari* bátorságával követelni, hogy töröldjék ki minden mai hitvallásból, tanításból és igehirdetésből. Csak a szakmán belül próbálkoznak pl. Barth és követői, hogy helyettesítsék a „személyt” a „létmóddal”. Mintha ez a kifejezés nem volna éppen olyan zavarkeltő! Annyit jelent ugyanis, hogy Isten nem egyféleképpen, hanem háromféleképpen létezik. Hogyan? Egyszerre vagy egymásután? Hogyan lehet a *létmód* fogalmát a *létezés*, az *identitás* fogalmaival egyeztetni? A középkorban a tudósok is hitték, hogy a boszorkány egyszer ember, máskor fekete macska módján képes létezni, de az sem egyszerre, csak egymásután. Nem szabad Istennek felénk ragyogó arcát ilyen körmönfont, értelemzavaró fogalmakkal elködösíteni az Őt kereső emberek előtt!

A barthi logika hibáját ott találhatjuk meg, hogy a háromságot ő is Isten megismerhetetlen lényében próbálja megismerni és megfogalmazni. Ő sem mer következetes

lenni abban, hogy amiről tudjuk, mert tudnunk adatott, hogy megismerhetetlen, arról ne próbáljunk ismeretet, képet, tehát bálványképet alkotni. „A titkok az Úréi, a mi Istenünkéi” (5Móz 29,28).

Ha következetesen akarunk maradni a mindenki által elismert igazsághoz, hogy mi emberek, mint egyedi személyek, az egyetlen, önmagában megismerhetetlen, de megszólítható, tehát szintén személyes Istenhez viszonyulunk, akkor a *személy* fogalmát nem alkalmazhatjuk másra, mint magára az egyetlen Istenre. Az Atyában, Fiúban, Szentlélekben azt kell megkeresnünk, hogy lehet az, hogy *mi* őt mégis három, egymástól világosan megkülönböztetett alakban ismerhetjük meg. Mert ennek igazságát, a Szentháromság egy Isten-tanát keresztyén tanító meg nem kérdőjelezheti. A válasz kézenfekvő: Ha nem tudhatjuk, milyen Isten önmagában, akkor csak arról beszélhetünk, hogyan *mutatkozik meg számunkra*, a kijelentésben, három alakban. Ha Isten egyetlen, és személy, akkor csak egyetlen személyről beszélhetünk. Istennek számunkra megismerhetővé tett három alakját nem Isten létében, hanem Isten kijelentésében kell és szabad keresnünk. Az egyetlen isteni személy számunkra három különböző alakban jelenti ki magát (itt már nyugodtan használhatjuk a bibliai *πρόσωπον* szót, de talán alkalmasabb lenne a szintén bibliai *εἰκών* – alak szó Kol 1,15), teszi megismerhetővé önmagát eléggé megismerhetővé ahhoz, hogy Őt a magunk értelme – időben, kultúrában, személyes értelmi képességünkben különböző és állandóan változó értelme – szerint felfoghassuk, szerethessük, követhessük, céljait, akaratát önként, szeretetből szolgálhassuk. Ennyire van szükségünk – ennyit jelent ki magáról Isten. Az egyetlen Istennel találkozunk a Szentírásban, vele beszélünk az imádságban, Őt szeretjük, neki engedelmeskedünk, bármelyik felénk forduló arcát, alakját látjuk magunk előtt, bármelyik *néven* szólítjuk meg őt. *Nincs különbség abban, hogy melyik alakban viszonyulunk hozzá, az egyetlen Istenhez, melyik alakban szólítjuk meg őt.* (Mi Atyánk! – Jöjj, Uram, Jézus! – Jövel Szentlélek Úristen!) De arról, hogy önmagában, önmaga identitásában mi a viszony az Atya, a Fiú, a Szentlélek között, jelent-e valamit e háromság személyesen Isten számára, vagy csak az ő megjelenésének, kijelentésének formái ezek, arról nem tudhatunk semmit, nem is szabad ez iránt érdeklődnünk, mert annak egyetlen lehetséges eredménye spekuláció, emberi elképzelés, bálványalkotás. Ha Isten mennyei világáról a legtökéletesebb szentírási meghatározás az, hogy azt „szem nem látta, fül nem hallotta, ember képzelete meg sem sejtette” (1Kor 2,9), mennyivel inkább érvényes ez Isten megismerhetetlen *lényére* (ha szabad ezt a mi legtágabb fogalmunkat Istenre vonatkoztatni). „A titkok az Úréi.” Ezerhétszáz esztendő után a szavak értelemváltozása szerint teológiai megfogalmazásunkban csak annyit kell változtatnunk, hogy a személy szót mai érteleme szerint nem a háromra, hanem az egyetlen isteni személyre vonatkoztassuk.

Különösen fontos itt kiemelni, hogy ebben szó sincs unitarizmusról. Ismétlem: Mind az Atyában, mind a Krisztusban megtestesült Fiúban, mind a Szentlélekben ugyanazt az egyetlen örök Istent ismerjük és tiszteljük, egyenlő tisztelettel és imádatl.

Mit mondhatunk *ebben a vonatkozásban* külön az Atyáról, Krisztusról, Szentlélekről?

Az Atyáról szóló tanítás a teljes Szentírás alapja. Az Ószövetség kizárólagos egyistenhite egyedül az Atya Istenre épül. Ő a teremtető, mindenek, mennynek és földnek alkotója és fenntartója. Népének és minden más népek irányítója, gondviselője, imádságainak meghallgatója, szerető Atyja és ítélő Ura. – Az Újszövetség ugyanazt tanítja az Atya Istenről – Jézus is így idézi az Ószövetséget: „az Úr, a te Istened, egy Úr” – csak közelebb visz hozzá. Megtanít arra, hogy *Isten szeretet, s szeretetét azzal mutatja meg, hogy Jézus Krisztust és Szentleket ajándékozza nekünk, s általuk gyermekeivé fogad.* Krisztus és Szentlé-

lek is az Atyára mutat, az ő dicsőségét szolgálja. Krisztus megígéri, hogy az ő nevében mondott imádság meghallgattatik, de az Atya hallgatja meg. Jellemző, hogy a Szentírásban senki nem imádkozik se Krisztushoz, se Szentlélekhez, nem is tanít ilyen imádságra, bár az imádság legerősebb feltétele, hogy a Krisztus nevében kell kérnünk mindent az Atyától, Szentlélek biztatására. Krisztushoz egyetlen ima szól a Jelenések könyvének legvégén: „Jöjj, Uram Jézus!” Szentlélekhez szóló imát nem találunk. Tehát Krisztusban is, Szentlélekben is az Atyát imádjuk, vele állunk kapcsolatban. Ezt fejezik ki az őshítvallások is, mikor a Fiút és a Szentlelket az Atyától származtatják.

Bonyolultabb a kérdés Jézus Krisztusról. Ez okozza a legtöbb gondot kétezer év teológiájában. Krisztus valóban önálló személy. Mai, a fizikában uralkodóvá vált kifejezésünk, a komplementaritás teljes mértékben megfelel a Krisztus kettős természetének. Csak a kifejezést kell a fizikától vennünk kölcsön, hogy egyből érthetővé tegyük a kérdést, értelmét tökéletesen fejezik ki az őshítvallások. *Krisztus istensége és embersége összeegyeztethetetlen és szétválaszthatatlan.* Nem félig Isten és félig ember, hanem tökéletes Isten és tökéletes ember. Ez azért lehetséges, mert Isten az embert saját képére teremtette. *Jézus Krisztus az Isten teremtő szándékában megjelenő istenképzű embert, az örök, felülmúlhatatlan ember-eszményt isteni tökéletességgel valósítja meg.* A maga komplementaritásában Krisztus egyik megnyilvánulásában tökéletesen Isten, a másokban tökéletesen ember. Nem lehet a kettőt szétválasztani, de igen veszedelmes összeegyeztetni. A sokat vitatott Emberfia vagy Embernek Fia kifejezést talán úgy érthetjük a legvilágosabban, ha az Istentől rendelt eljövendő embert, az eszményi, tökéletes embert értjük ez alatt. Erre mutat:

Jn 14,12

„Aki hisz énbenem, azokat a cselekedeteket, amelyeket én teszek, szintén megteszi, sőt ezeknél nagyobbakat is tesz.” A nagyobbakat nyilván nem minőségileg, hanem mennyiségileg kell érteni, az egyház és a hívők nagyszabású megvalósításait, amikor valóban Krisztust követve, Krisztus eszménye szerint sikerül cselekedniük (*imitatio Christi*). Ezt sem lehet istenségétől elválasztani, isteni tökéletességgel cselekszi az ember Istentől rendelt feladatait. Ő az istenképzű ember-eszmény megtestesítője, őt követve újul meg

2Kor 3,18

„az új ember Teremtőjének képmására” (2Kor 3,18),

Róm 8,39

hogy ő legyen elsősülött sok testvér között”. Ebben a vonatkozásban értjük meg Istentől megkülönböztető másságát, imádkozását, segélykérését, mindazt, amikor emberként viszonyul Atyjához. Végül a legtökéletesebben látjuk emberségét a szenvedéstörténetben egészen a kereszten való panaszáig: „Én Istenem, miért hagytál el engemet?”

Érdekes gyakorlati megnyilvánulása ennek a kétarcúságnak:

Jn 5,27

azért az ő feladata az ítélet, „mert Embernek Fia”, aki közléről, emberként ismerte meg az emberi bűnt.

Ugyanakkor az evangélisták, különösen János, de a többi írók is, megpróbálják minél világosabban fejezni ki a Krisztus istenségét, vagyis azonosságát az Atyával. Jánosnál találjuk erre a legszebb kísérleteket, bár nála is láthatjuk, milyen nehezen tudja ezt kora kifejezéseivel megvilágítani:

Jn 1,1

„Kezdetben volt az Ige” – világos hivatkozás 1Móz 1,1-re;

Jn 1,1

„Isten volt az Ige” – János nyilván nem egy másik vagy második istenről beszél;

Jn 10,30

„Én és az Atya egy vagyunk”;

Jn 10,38 „Az én Atyám cselekedeteit teszem... az Atya énbennem van, és én az Atyában.”

Jn 14,9–11 „Aki engem lát, látja az Atyát... Én az Atyában vagyok, és az Atya énbennem van... Az Atya, aki énbennem van, énáltalam viszi véghez az ő cselekedeteit.”

Ugyanazt fejezi ki:

1Jn 2,23 „Aki vallja a Fiút, azé az Atya is.” Végül a feltámadáskor Tamás döbbsent vallástételében:

Jn 20,28 „Én Uram és én Istenem!”

Ugyancsak az egységet fejezi ki:

Lk 11,20 „Ha én Isten ujjával űzöm ki az ördögöket...” Tehát Krisztusban, ugyanúgy Szentlélekben az egyetlen Isten cselekszik. Pál megtalálja a megfelelő fogalmat: *Krisztus az Isten alakja* (2Kor 4,4: εἰκὼν τοῦ θεοῦ; Fil 2,6: ἐν μορφῇ θεοῦ ὑπάρχων).

Legvilágosabban:

Kol 1,15 Ő a láthatatlan, tehát emberileg megismerhetetlen Isten εἰκὼν-ja, megismerhető képe vagy alakja, Istennek, aki önmagában megismerhetetlen, olyan képe, amely megismerhető minden ember, bármely helyzetben, korban, kultúrában élő ember számára.

2Kor 4,6 „Hogy felragyogjon előttünk Isten dicsőségének ismerete Krisztus arcán.”

A Zsidókhoz írt levél más szót használ ugyanerre és még merészebben fogalmaz:

Zsid 1,3 „Ő Isten dicsőségének a kisugárzása és *lényének képmása...*” (ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ). (Kecskeméthy fordítása: *Az ő lényének kimetszett bélyege.*) Isten lényé megismerhetetlen. De képet adott önmagáról, ez a Krisztus. A kép nem valaki más, csak más anyagra van rányomva, belefárgva. (Mint amikor a gyermek felismeri egy fényképen: Ez az apám! – pedig csak egy papírdarabot tart a kezében.) Isten lényének hiteles képe egy emberen: ez a Krisztus. Isten tökéletessége, dicsősége sugárzik át rajta.

Sajátosan hivatkozik az Ószövetségre:

Zsid 1,6.8 *imádandónak és Istennek nevezi Krisztust*, jól tudva, hogy ez csak az egyetlen Istent illeti meg.

A Jelenések Könyve következetesen használja ugyanazokat a kifejezéseket hol az Atyára, hol Krisztusra:

Jel 1,8 *az Alfa és Ómega, az első és utolsó, a kezdet és a vég* „az Úr Istenre” vonatkozik, míg 1,17-ben, 2,8-ban és 22,13-ban Krisztusra.

Jel 19,16 Krisztus dicsőséges neve is csak az egyetlen Istenre vonatkoztható: *Királyoknak Királya és Uraknak Ura*.

Ugyanakkor bőségesen találunk olyan ígéket, amelyek mintha valóban két különböző személyről beszélnének. Jellemző:

Jn 14,23 „Ha valaki szeret engem, az megtartja az én ígémet, azt pedig az én Atyám is szeretni fogja, és elmegyünk hozzá, és szállást készítünk magunknak nála.”

2Jn 9 „Aki megmarad a tanításban, abban benne van az Atya is, meg a Fiú is.”

Jn 3,27 „Atyám mindent átadott nekem, és senki nem ismeri az Atyát, csak a Fiú, és az, akinek a Fiú akarja kijelenteni.”

Jn 8,16 „Nem egyedül vagyok, hanem én és az Atya, aki elküldött engem.” Kétségtelenül egy másik személyről van szó ezekben az igékben.

A Jézus Krisztus komplementáris személye nem azonos az egyetlen Isten személyével. Nem azonos az örökkévalóságban sem, hiszen:

Zsid 13,8: „Krisztus tegnap és ma és örökké ugyanaz”, benne a mi emberségünk is a mennyben van.

Ő örökké megmarad *közbenjárónak* Isten és ember között. Nem úgy, mint egy másik isten, de nem is úgy, mint egy az emberek közül. Hogy lehetne ezt a sajátos helyzetet jobban megmagyarázni, mint az apa és fiú viszonyával? De tudnunk kell, hogy ez is antropomorf, megközelítő, hasonlító kifejezés. Ebben a vonatkozásban a Szentírás döntő mondanivalója a testlétel. Isten emberré lett. Az emberben valamilyen formában Isten öltött testet. Ezt kell kifejezni, megmagyarázni, érthetővé tenni, ami nem könnyű feladat. Nemcsak nekünk, a Szentíróknak is. Ehhez kellene az ilyen antropomorf kifejezések is:

Jn 5,1 „Istentől született.”

Ez is olyan titok, amelyet nem lehet, tehát nem is szabad semmiképpen magyarázni. De mivel ki kell valahogy fejezni azt, hogy még egy ilyen kettős természetű személy nem volt és nem is lesz soha, Krisztusnak ezt az Istenhez kapcsolódó egyetlen voltát a legjobban fejezi ki Jánosnak (érdekes, egyedül csak Jánosnak, akinek végig ez a legnagyobb problémája) szintén antropomorf, hasonlító kifejezése:

Jn 1,14; Jn 3,16–18; 1Jn 4,9 *Az egyetlen Istennek egyetlen, egyszülött Fia.* Az a gyakrabban, többek által használt kifejezés, hogy *elszülött*, már nem Istenhez, hanem hozzánk való viszonyára vonatkozik, akik általa szintén Isten gyermekévé, de csak fogadott gyermekévé lettünk. De arról, hogy mi a lényegi viszony Isten személye, amely Krisztusban jelen van, és a Krisztus kettős természetű személye között, ezek a hasonlító, antropomorf kifejezések semmit nem mondanak. Nem ránk tartozik, titok, amely egyedül az Úr. Elég annyit tudnunk, hogy az egyetlen Istennek, aki maga a szeretet, a szeretete jelenik meg Krisztusban, szeretetét közli velünk.

1Jn 4,8 „Az Isten szeretet”;

Róm 8,39 „Az Isten szeretete – János értelmében tehát maga Isten – jelenik meg Jézus Krisztusban.”

Jn 3,16 „Úgy szeretete Isten a világot, hogy egyszülött Fiát adta.”

Mt 3,17; 17,5 „Ez az én szeretett fiam, akiben gyönyörködöm.”

Jn 3,35; 5,20 „Az Atya szereti a Fiút.”

Jn 15,9 „Szeretem az Atyát, és úgy cselekszem, ahogy az Atya parancsolta.”

Jn 15,9 „Ahogyan engem szeretett az Atya, úgy szeretlek én is titeket: maradjatok meg az én szeretetemben.”

Még egy, mai olvasók számára igen zavaró kifejezésről kell beszélnünk, arról, hogy Krisztus mennybemenetele után, *Isten jobbján ül.*

- ApCsel 2,33 „Felemeltetett az Isten jobbára.”
 ApCsel 7,56 „Látom az Emberfiát, amint az Isten jobbjára áll.”
 Kol 3,1 „Azokat keressétek, amik odafenn vannak, ahol a Krisztus van, aki az Isten jobbján ül.”

Ez a maga korában világosan megértett antropomorf, tehát hasonlatképpen értendő kifejezés, a korabeli király és a méltóságában részt vevő második személy hasonlata ma nagyon zavar. A régi hasonlat számunkra már semmit nem jelent, viszont passzív merevségében, a katolikus és ortodox templomok bálványképeinek szemléletében Isten megismerhetetlen, egyetlen, mindenütt jelenvaló lélek mivoltát homályosítja el a teológiában nem tökéletesen jártas hívők előtt. Tipikus példája annak, mennyire vigyáznunk kell a hasonlatokkal, amikor megfelelhetetlen kérdéseket kell közelebb vinni a hitet tanulni vágyó emberekhez. Ezen sajnos nem tudunk változtatni. Sem „a három isteni személy” kifejezés, sem az „egylényegűség” kifejezés nem fordul elő a Szentírásban, azért azokat elhagyni vagy mással helyettesíteni joga van a teológiának. Az, hogy „Istennek jobbján ül”, benne van. Marad tehát a lehetőség: minden esetben megmagyarázni annak szimbolikus értelmét.

Összefoglalva a fentieket:

Isten egyetlen személy. De a testlétel csodája következtében egy másik személy – itt mondhatjuk nyugodtan – született, a Jézus Krisztus komplementer személye, amelyben isteni mivoltában jelen van az egyetlen isteni személy, ugyanakkor teljes értékű emberi személyként élt a földön és maradt feltámadott, üdvözült emberi mivoltában is. Ennyit megfogalmazhatunk. De tovább mennünk nem szabad. A Krisztus ketős személye belső viszonyának feszegetése csak kárhozzátandó bálványképzést eredményezhet.

Mit mondhatunk Szentlélekről a Szentháromság vonatkozásában?

- Jn 4,24 Isten lélek. A Lélek pedig Isten. Személy szerint azonos az Atyával és a Fiúval. A Szentírás hol Isten Lelkének, hol a Krisztus Lelkének nevezi, azonos hangsúllyal és azonos értelemben. Az is ugyanazt jelenti, hogy Szentlélek vagy Krisztus lakik a hívőkben (Róm 8,9–11.14) Ugyanabban az igében Anániás Istennek hazudik, felesége az Úr Lelkének (ApCsel 5,4.9).

Ha azt boncoljuk, mi a Lélek viszonya az Atyához vagy a Fiúhoz, ellentmondó tanítást kapunk.

- Jn 14,16 Az Atyától származik, aki a maga Lelkéből tölt ki minden halandóra.
 Róm 5,5 Az ő szeretete árad ki a Szentlélek által.
 ApCsel 2,33 Jézus is az Atyától kapja, úgy adja tovább az övéinek. Ő is Isten Lelkével úzi ki az ördögöt.

Más helyen viszont:

- Gal 4,6 Isten az ő Fiának Lelkét küldi;
 Jn 14,26 a Jézus nevében küldi;
 Jn 16,7 sőt: maga Jézus küldi;
 Jn 16,14 Jézust dicsőíti, mert az ő dicsőségéből merít;
 ApCsel 16,7 az apostolokat a Jézus Lelke irányítja.

Teljes káosz állna előttünk, ha nem tudnók, hogy ugyanarról a személyről (ugyanarról a Valakiről) van szó, akár az Atyáról, akár a Fiúról, akár a Szentlélekről beszél az Írás. Más-más alakban áll előttünk a magát kijelentő egyetlen Isten, más-más körülmények között, más-más tevékenységben. *A Szentlélek tehát nem más személy, nem is másik létezési módja Istennek, hanem az egyetlen Istennek – az egyetlen isteni személynek – harmadik, számunkra kijelentett, megismerhetővé tett alakja.* Ha ezt így vesszük tudomásul, akkor vagyunk valóban, ellentmondásmentesen monoteisták, egyistenhívők. És akkor a három név alatt a különbséget többé nem Istenben keressük, aki megismerhetetlen, hanem Istennek számunkra megismerhetővé tett kijelentésében keressük és találhatjuk meg.

Javaslat

Teológiai hitvallásunkban maradjunk meg az alapigazságoknál:

Hiszünk az Atya, Fiú, Szentlélek, teljes Szentháromság, egy örök igaz Istenben.

Hiszük, hogy mind az Atyának, mind Jézus Krisztusnak, mind a Szentléleknek a Szentírásból és az egyház történelméből megismert cselekedetei az egyetlen Isten cselekedetei.

Azt viszont szögezzük le:

Hogy milyen Isten léte önmagában, nem tudjuk, és nem tudhatjuk. Kétezer év komoly, alapos, mégis meddő kísérletei megmutatták, hogy minden erről szóló tanítás korboz és személyhez kötött emberi spekuláció, annak kutatása csak Isten kiábrázolását, emberi bálványképet eredményezhet. Nincs értelme, a második parancsolat értelmében tilos ezt a meddő munkát folytatni.

Ugyanaz a vád illetheti jelen tanulmányomat is: ez is csak egyike az ember által alkotott bálványképeknek. Lehet. Semmiképpen nem igényelhetem, hogy ismerem a megismerhetetlen Istent. De megpróbáltam a Szentírás alapján a mai ember fogalmival a mai ember számára érthetően megfogalmazni azt, amit számunkra Isten önmagáról kijelentett, és ezzel elhárítani sok Istent kereső ember kételyét a számára érthetetlen, elavult kifejezések miatt. Lehet, hogy tévedek, s ha tévedek, kérem Isten bocsánatát, s kérem az olvasókat, figyelmeztessenek tévedéseimre. Alázattal vállalom a reformátorok figyelmeztetését: aki a Szentírásból jobbra tanít, örömmel elfogadom. A végső igazságot úgyszólván csak odatúl fogjuk megtudni, addig *nescimus et nesciabimus*.

Versuch zur Formulierung der Einheitslehre der Drei-Einigkeit in unserer heutigen Sprache und mit unseren heutigen Begriffen

Nach meiner Erfahrung ist die Frage der Dreieinigkeitslehre kein Problem bei den gläubigen Christen. Sie stehen mit Gott in persönlicher Verbindung und diese Beziehung wird von keiner theologischen Theorie gestört. Aber wir müssen es zur Kenntnis nehmen, dass unsere Gläubigen, vorwiegend ein großer Teil unserer Intelligenz, zwar ernst, aber von weitem sich Gott nähert. Sie erwarten von uns, über Gott sprechenden Fachleuten eine klare, allgemeinverständliche Antwort auf ihre Frage, wer das eigentlich ist, zu dem sie sich instinktiv hingezogen fühlen. Dazu taugen schon unsere tausendsiebenhundert jährigen Begriffe nicht. Nicht die Tatsache der Heiligen Drei-Einigkeitslehre ist untauglich, sondern die Begriffe für ihre Erklärung.

László Varga, dessen Schriften immer zur Diskussion veranlassen, geht von dieser Erkenntnis aus um die Einheitslehre in unserer heutigen Sprache und mit unseren heutigen Begriffen zu formulieren.